

Valeriu Capcelea,
PhD in Philosophy, Associated Professor,
Republic of Moldova, Balti State University „Alecu Russo”,
Tel: (373) 231-79-100; email: vcapcelea@mail.ru

The position and role of deontology in postmodern society

Locul și rolul deontologiei în societatea postmodernă

The article touches upon problems related to deontology's role and its location in the postmodern society which, on one hand, presents a sum of behavioral rules for a particular social group that ensures the moral character of determined interactions or of those associated with the professional activity, and on the other, a scientific discipline which investigates the specifics of moral demonstrations in various areas of activities. The deontology applies, in particular, to those social groups for which the society presents the highest moral requirements. Nowadays, the designing of applied moral norms, including deontological, is a strategic process for further development of contemporary ethics, intended to overcome the difficulties in their development within the previous traditional ethics.

The author specifies the existence of Deontological Codes for certain professions demonstrating a developing character of the social progress, as well as a continued humanization of social existence. At the same time, the author emphasizes that despite the positive features of the Deontological Codes, these also have a series of shortcomings, such as the replacement of the autonomous moral responsibilities with heteronomy ethics. Concomitantly, the article underlines the need to avoid an overly generic approach while designing such Codes, as this might lead to uniformization of moral individualities, having an adverse impact on the human personality.

Another shortcoming is the fact that the Codes start from the idea that a human is incapable and that when he/she has freedom he/she should comply voluntarily with proper rules, and, in this context, the human should be assisted by developing and approving relevant legal acts that would enforce him/her to comply with. In such situation the ethics merges with the law, both being coercible, but they should not be confused as they have different scopes. The morality cannot be universalized as it is in the case of law, which means that the morality doesn't strictly belong to rationality, as this issue abolishes the moral uniformization. Furthermore, the analysis of the existing Deontological Codes proves us the lack of the delimitation of the area of deontology research as a science or of the false determination of such that presents it as eclectic in nature. This happens due to fact that the professional groups that are being preoccupied with the Codes perceive the need for integrating the morality while designing the legal acts mostly

through an intuitive moral platform rather than through a moral basis which is well studied and explained by the science of ethics. Therefore, without a true theoretical tool, the attention is focused, first of all, on the accuracy of professional acts which is seen through the point of view of general human rights, through how these rights have been imposed publicly, while the moral requirements being mostly intuited rather than clearly formulated.

Deontologia ca disciplină științifică a fost creată de filozoful englez Jeremy Bentham ca studiu empiric al datoriei morale concrete, raportate la diferite situații sociale, care urmărea ca noțiunile imprecise de moralitate, bunătate, justiție, legitimitate etc. să fie „măsurate”, operaționalizate. Ea s-a născut pe fundalul preocupărilor teoretico-filozofice de cristalizare a unei linii de luptă împotriva tradiționalismului și conservatorismului cultural și moral medieval ca o știință nouă a moralei, având ca scop să sintetizeze o nouă viziune asupra eticului, ancorată cât mai deplin în modelele de cercetare de tip utilitarist. Deontologia a reprezentat o replică utilitaristă față de rigorismul clasic al eticii, prin care J. Bentham propunea ca judecarea oricărei acțiuni sau instituții să fie efectuată în funcție de capacitatea de a spori fericirea și de a micșora suferința. În viziunea lui J. Bentham, „utilitatea este un termen abstract, el exprimă proprietatea sau tendința unui lucru de a ne feri de ceva rău și de a ne procura un bine; binele înseamnă plăcere sau cauză de plăcere...Bineînțeles, iau aceste cuvinte: durere și plăcere în accepția lor comună, fără a inventa definiții arbitrare pentru a admite numai anumite plăceri sau pentru a nega existența anumitor dureri. Fără subtilitate, fără matematică; nu trebuie consultat nici Platon nici Aristotel. Durerea și plăcerea constau în ceea ce fiecare simte ca atare, țăranul ca și prințul, ignorantul ca și filozoful” [apud 12: p. 159]. El plasa la baza utilitarismului său principiul plăcerii care duce la fericire, după formula „maximum de fericire pentru cel mai mare număr”.

Sensul inițial și strict al deontologiei este: știința sau teoria datoriei, adică „a ceea ce trebuie făcut”. Prin urmare, obiectul de studiu al deontologiei trebuie să fie studierea datoriei ori obligațiilor morale și, în acest caz, ea ar fi interpretabilă ca o ramură a eticii. Însă, putem constata că în ultimele decenii deontologia s-a dezvoltat, în mod deosebit, în calitate de studiu al moralelor particulare, mai ales, al moralelor profesionale. Acest lucru a fost sesizat și este elucidat în diferite Dicționare. Spre exemplu, Dicționarul *Le Petit Larousse* definește deontologia ca „ansamblu de reguli care reglementează o profesiune, conduita celor care o exercită, raporturile dintre aceștia și clienților, dintre ei și public”, iar în *Dicționarul explicativ al limbii române* deontologia se definește ca „doctrină privitoare la normele de conduită și la obligațiile etice ale unei profesiuni” [2, p. 278].

Deontologia lui J. Bentham a fost ulterior îmbunătățită substanțial de contemporani sau succesori (spre exemplu, de John Stuart Mill și Herbert Spencer) însă, odată cu consolidarea marilor linii de cercetare ale filozofiei contemporane, tema în cauză a fost într-o oarecare

măsură, trecută în umbră deoarece în prim planul meditației filozofice au apărut teme de natură logică, epistemologică, interdisciplinară.

Cu toate că deontologia a fost fundamentată conceptual în utilitarismul englez, filozofia morală contemporană a marcat o cotitură radicală în folosirea acestui concept, prin reevaluarea etimologiei ei și punerea lui la lucru în opoziție ireductibilă cu curentul care i-a dat naștere. În rezultat, s-a produs o reevaluare a acestui concept inițial de pe o nouă poziție în care deontologia se tratează ca etică bazată pe norme, pe ideea de datorie, anterioară oricăror scopuri determinate utilitarist, prin urmare, în opoziție cu etica teleologică. Totodată, a apărut și concepția filozofului german F. von Kutschera care face o deosebire între utilitarismul acțiunii (teoria teleologică) și utilitarismul normelor (teoria deontologică) [a se vedea: 5].

Efectuând o analiză a investigațiilor din domeniul eticii care există în literatura de specialitate, autorul român C. Lazăr, constată că fenomenul deontologiei este tratat destul de variat, însă pot fi scoase în vileag câteva caracteristici destul de semnificative:

- aceste studii efectuate în literatura filozofică sunt de origine preponderent anglo-saxonă, în timp ce filozofia latinității este reprezentată neesențial în distribuția eticilor moderne, ea fiind axată pe efectuarea unor investigații asupra problemelor eticii tradiționale;

- până în prezent nu au fost identificate, teorii deontologice încheiate, deoarece majoritatea studiilor sunt prezente, mai ales, în reviste de specialitate unde deontologia este abordată, de cele mai multe ori, în mod adiacent sau implicit;

- studiile de natură deontologică nu sunt, în general, definite astfel de autorii lor, ele fiind caracterizate ca atare de alți cercetători [a se vedea: 6].

Asupra posibilității transformării deontologiei în calitate de teorie etică normativă raționează filozoful american Cheryl N. Noble, care prezintă, în studiile sale, punctul de vedere al filozofilor morali postmoderni despre faptul că „posibilitatea unei științe morale autentice este aceeași cu posibilitatea teoriei etice normative valide”. [apud 6, p. 34]. Problemele care apar reieșind din declarația formulată de Ch. N. Noble sunt multiple și ele trebuie investigate și explicate. În această ordine de idei, întrebarea care i-a frământat și continuă să-i frământeze pe mulți filozofi constă în faptul dacă există posibilitatea de a constitui o știință a normelor? Problema în cauză există mai bine de un veac, perioadă în care unii filozofi au acceptat-o, iar alții au respins-o. Spre exemplu, filozoful german W. Wundt, susținea că etica, în ansamblul ei, este o știință normativă care are de cercetat originea conștiinței morale, de unde rezultă principiile care stau la baza judecăților de valoare și în baza acestora se stabilesc normele vieții umane în domeniile care posedă o conotație morală: familia, dreptul, statul, societatea. [apud 6, p. 35]. Efectuând o distincție între moravuri și morală, în sensul aprecierii moravurilor în funcție de acordul sau dezacordul cu cerințele moralei, W. Wundt considera că morala este constituită

din totalitatea principiilor, criteriilor sau valorilor după care considerăm o faptă ca bună sau rea, ca vrednică de aprobat, de lăudat și de promovat, sau ca un lucru de dezaprobat, de disprețuit, de împiedicat.

În opoziție cu punctul de vedere al lui W. Wundt, filozoful francez L. Levy-Bruhl respinge în mod categoric posibilitatea existenței unei științe normative. În viziunea lui, nu poate exista decât o „știință a moravurilor”, care studiază „realitatea morală în diversitatea ei existentă, adică diferitele tipuri sociale prezente sau de altădată” [apud 6, p. 35]. O asemenea știință se ocupă de *ceea ce este* și nu de *ceea ce trebuie să fie*. Gânditorul francez s-a pronunțat pentru o „morală practică”, în măsură să facă „studiul teoretic al realității morale”, care să fie o sociologie. Însă, în cadrul acestui punct de vedere există, o referire la normele morale, pentru că el precizează că „oriunde există grupări umane, există între membrii lor și relații care pot fi calificate ca morale, adică ... acte permise sau interzise, în afară de cele (în număr mic) care sunt indiferente precum și ... sentimente de blam, admirație, dezaprobare, stimă pentru autorii acestor acte” [apud 6, p. 36].

Prin urmare, morala este definită ca normă, iar moralitatea este înțeleasă drept „conformism”, în calitate de mecanism al respectării normelor. Problema în cauză a fost reluată și sintetizată la începutul sec. al XX-lea de sociologul francez É. Durkheim, care susținea că „orice morală ni se înfățișează ca un sistem de reguli de conduită” [apud 6, p. 33], iar caracteristicile acestor reguli sunt obligativitatea, dezirabilitatea, autodisciplinarea sub presiunea binelui moral. Toate acestea se manifestă în cadrul unei realități sociale, al unei „stări sociale a timpului” [apud 6, p. 36].

În această ordine de idei, deosebit de explicit a fost punctul de vedere expus de filozoful german Georg Simmel care, în concordanță cu alți cercetători din această perioadă, afirma imposibilitatea ca o știință să creeze sau să impună norme morale. „O știință normativă, remarca el, nu normează nimic, ci numai explică normele și legătura care există între ele” [apud 6, p. 36]. G. Simmel considera că etica poate fi o știință despre morală numai dacă cercetează în mod obiectiv normele acesteia, dar nu le prescrie. Pentru el etica este o știință despre normativ, rostul ei fiind interpretarea normelor, a judecăților de valoare.

O poziție aparte în înțelegerea normativității ca obiect al științei a avut-o filozoful francez G. Belot, care a observat faptul că morala apare deseori în „anticipațiile unor stări de lucruri care nu există încă, dar care, în anumite privințe, nu s-ar realiza atât de bine dacă oamenii n-ar începe să acționeze ca și cum ar exista” [apud 6, p. 36]. Prin urmare, morala este gândită ca un ansamblu de proiecte pentru viitor, în care omul și societatea sunt angajate în prezent, iar specificul moral al societății, în opinia lui G. Belot, este dat nu de regulile prezente, ci de cele care fundamentează aspirații pentru viitor.

Un punct de vedere asemănător este dezvoltat de un alt filozof francez F. Rauh, care diferențiază *gata-făcutul* de *ceea-ce-trebuie-făcut* (*devoir-faire*), insistând asupra faptului că „idealul moral al unei societăți se definește prin ceea ce se voiește, mai înainte de orice” [apud 6, p. 37].

Astăzi opiniile filozofilor de la sfârșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea cu privire la imposibilitatea existenței unei științe normative sunt contestate și normele morale indiferent de faptul dacă sunt privite ca realități de descoperit sau ca idealități de urmat sunt circumscrise câmpului de cercetare al științelor umanistice și trebuie să-și găsească locul și în spațiul unei deontologii, ca teorie etică normativă. În această ordine de idei, Cheryl N. Noble, remarcă în faptul că „studiul teoriei etice normative se bucură acum de o atât de mare respectabilitate și popularitate încât este foarte greu să susții ideea neconfortabilă că idealul teoriei etice normative este fals” [apud 6, p. 37].

Însă această tendință exprimată de Cheryl N. Noble, încă nu s-a încetățenit pe deplin în știință. Spre exemplu, în *The Cambridge Dictionary of philosophy* nu există un loc aparte unde se abordează noțiunea de deontologie sau de deontologie profesională, dar despre ele doar se amintește la capitolul etică [a se vedea: 10].

Aceeași opinie o găsim și în lucrarea *Fondamenti dell'Etica* a lui F. von Kutschera care reprezintă astăzi una din cele mai profunde și serioase investigații a problemelor și direcțiilor fundamentale ale eticii. În ea este fixată și prezentată etapa postmodernă a gândirii etice europene. El împarte etica în descriptivă, normativă și metaetică. Etica normativă (sau pur și simplu etica) include judecățile normative, iar în cazul când sunt răspândite valorile asupra sferei obligațiilor, a interdicțiilor și a permisiunilor (deontologia) este cuprinsă toată sfera judecăților normative, adică toată etica normativă. Totodată, el consideră că etica normativă este obligată să fie cognitivă deoarece numai în acest caz ea este un obiect al teoriei etice, reprezintă evaluarea morală a stării lucrurilor, reprezintă cunoștințele și ipotezele care ne vorbesc mai mult sau mai puțin despre ceea ce trebuie să fie făcut (5, p. 59, 361).

Astfel, putem spune cu certitudine că în cadrul eticii încă nu s-a constituit în mod definitiv o disciplină nouă – deontologia, care se naște destul de încet trecând prin chinurile facerii. Totodată, trebuie să constatăm și faptul că în baza deontologiei au apărut un șir de discipline ca deontologia profesională și etica profesională, denumirile lor fiind utilizate în mod frecvent și tratate deseori ca sinonime, fapt care, în opinia noastră, reprezintă o abordare incorectă pentru că fiecare disciplină își are obiectul său de studiu și problemele specifice pe care trebuie să le abordeze și să le rezolve.

În continuare vom încerca să efectuăm o caracteristică succintă a problematicii acestor discipline științifice care va finaliza cu elucidarea deosebirilor dintre etica profesională și

deontologia profesională, demonstrând astfel existența lor separată și necesitatea creării fundamentelor teoretice și a aparatului lor categorial și noțional în baza deontologiei ca știință a normelor, ca o teorie etică normativă fundată pe noțiunea „datoriei”.

Etica profesională este o disciplină științifică care are un caracter reflexiv și critic, care se află la intersecția dintre filozofia moralei cu eticile particulare ale diferitelor categorii de profesii. Necesitatea de a introduce etica în activitatea și comportamentul unor profesii a devenit destul de stringentă în pofida faptului că astăzi există legi speciale ce reglementează activitatea lor. Aceasta se explică prin faptul că legea acționează, de obicei, după ce s-a produs încălcarea ei, ceea ce nu este suficient de a influența activitatea reprezentanților unor sau altor profesii. În opinia filozofului american T. Airaksinen, practicile etice sunt de frontieră și se presupune că ar trebui să acționeze preventiv [a se vedea: 14, p. 671-672]. Prin urmare, etica profesională are menirea de a preciza practicile, drepturile și datoriile membrilor unui grup profesional, de a critica și sancționa malpracticile profesionale. În prezent, în literatura de specialitate sunt identificate un șir de tipuri de etică profesională:

- *etici pentru situații încurcate (Quandary ethics)*. Ele sunt cele care nu se referă la coduri, fiindcă acestea din urmă sunt documente încărcate de o doză mare de idealism (sunt declarații oficiale, adesea de fațadă, sub care se pot ascunde practici foarte diferite). Ea descoperă și abordează arii mai dramatice, cazuri negative. Slăbiciunea acestei abordări este aceea că, accentuând și tratând un anumit comportament sau faptă negativă, poate arunca o umbră generală asupra unei anumite profesii. Spre exemplu, în politică se accentuează cinismul politicianilor și compromiterea lor amorală, în administrație - corupția și nepăsarea, în medicină - corupția și neglijarea pacienților, în educație - corupția și abuzul de autoritate și încredere etc.). Partea bună a concentrării pe cazuri negative rezidă, în opinia lui T. Airaksinen, în virtuțile pe care le conferă critica practicilor unui domeniu, iar pe acest fundal pot fi întreprinse anumite corecții ale modului de activitate a unor sau altor profesii. În acest caz, rolul eticii este, mai degrabă, cel de a orienta acțiunea în mod pozitiv, dar nu a acționa orbește sau în mod nereflectiv. Etica pentru situații încurcate este preferată de mass-media, aceasta căutând, mai degrabă, în comportamentul și acțiunile unor reprezentanți ai profesiilor senzaționalul și scandalosul, pe care îl consideră mai preferat și acceptat de public [a se vedea: 14, p. 673];

- abordarea standard care nu se concentrează pe cazuri dramatice, ci pe trăsăturile unei practici profesionale, trăsături cărora le aplică analize prin intermediul conceptelor de drepturi și datorii.

În ultimul timp, în literatura de specialitate, etica profesională este interpretată ca o disciplină care constituie totalitatea regulilor de conduită a unui grup social anumit ce asigură caracterul moral al interacțiunilor determinate sau însoțite de activitatea profesională și,

concomitent, o ramură a științei care examinează specificul manifestării moralei în diverse tipuri de activitate, care se răspândește asupra acelor grupuri sociale față de care sunt înaintate, de obicei, cele mai înalte cerințe morale. „Sarcina principală a eticii profesionale, susține prof. român T. Sârbu, este de a stabili principii, reguli și norme de conduită profesională în cadrul diferitelor relații implicate de exercitarea unei profesii: relațiile interne, specifice fiecărui gen de activitate profesionalizată, precum și relațiile externe, cu beneficiarii direcți/indirecți și serviciile/bunurile realizate” [9, p.15].

Etica în general și etica profesională, în mod special, se fundează pe categoria „datoriei”, întrucât datoria constituie o necesitate socială exprimată prin cerințele morale înaintate personalității. Îndeplinind cerințele datoriei, personalitatea se transformă într-un exponent al unor anumite obligațiuni morale în fața societății, pe care le concepe și le realizează în activitatea profesională și, la îndeplinirea îndatoririlor sale, dovedește angajarea deplină, creatoare, își asumă riscurile și are, sentimental, sacrificiul personal.

Practica socială a condiționat faptul ca oamenii care exercită funcții profesionale similare sau identice să își elaboreze tradiții specifice și să se unească în baza unor principii de solidaritate profesională, care sunt în stare de a păstra reputația grupei profesionale date. În *Tratat de etică* editat sub conducerea lui Peter Singler, se remarcă că etica profesională are menirea de a dezvolta unele comportamente proprii atingerii scopurilor diferitor profesii, edificând energiile acestora pentru a înțelege și a-și asuma datorii și responsabilități însoțite de un angajament socio-cultural respectiv [a se vedea: 8, p. 235-247].

O altă disciplină care se află într-o perioadă de constituire și fundamentare a bazelor ei teoretice, a aparatului său noțional este cea a deontologiei profesionale. Cu toate că primul *Cod deontologic* a apărut încă în antichitate (*Jurământul lui Hipocrat*) totuși deontologia profesională a început să se dezvolte destul de rapid abia după cel de-al doilea război mondial, ceea ce a condus la apariția ca ciupercile după ploaie a *Codurilor deontologice* nu numai ale profesiilor care au ca obiect al muncii omul, dar și a *Codurilor deontologice* ale profesiilor care nu au nimic comun cu omul. Astăzi putem spune cu certitudine că această tendință de a crea *Coduri deontologice* pentru toate profesiile s-a transformat într-o modă care a avut un impact negativ asupra conținutului și a eficienței practice a unor astfel de coduri.

În literatura de specialitate sintagma „deontologia profesională” vizează:

- reflecția etică aplicată unui câmp particular al activității umane. Este vorba despre o determinare care permite examenul mai aprofundat al problemelor concrete legate de exercițiul unei profesii, exprimabilă în termeni de reguli, fără a elimina însă analiza fundamentelor și

justificărilor unor astfel de reguli;

- un ansamblu de reguli etice produse de un grup de profesioniști și concepute special pentru a dirija practica lor profesională [4, p. 876].

Totodată, studiul *Codurilor deontologice* ne fac să concluzionăm că deontologia apropie mai mult morala de drept decât de filozofia generală a moralei. De aici și coincidența accentuată a obligațiilor juridice cu datoriile moralei profesionale.

Este natural că în societatea democratică contemporană, profesiile sunt preocupate, din interior, de supravegherea desfășurării activității, prin anumite reguli ce sunt considerate a fi esențiale. *Codurile deontologice* și regulile ce se conțin în ele, spre deosebire de textele codificate, pot avea aspectul unor cutume, care completează litera textelor și prescripțiilor exprese din dreptul civil, comercial sau administrativ, referitor la datoriile ce revin diverselor profesii. Astăzi deontologia a intrat în dreptul pozitiv sub forma dreptului disciplinar, devenind un fel de autoapărare a grupurilor de oameni ce țin de o anumită profesie. Legitimitatea acestor grupuri autorizează sancționarea membrilor: prin cenzurări pur morale, cum sunt reprehensivea, avertismentul care trebuie să împiedice noi violări ale regulilor deontologice. În unele profesii, se admite și sancționarea prin amenzi bănești, însă cele mai grave pedepse rămân suspendarea sau excluderea profesionistului din cadrul grupului. Totodată, deontologia profesională nu înglobează în sine întreg dreptul disciplinar din motiv că numai regulile care guvernează justiția sunt, și într-un caz, și în celălalt, similare. Statul poate să controleze modul în care profesioniștii exercită drepturile lor interne, puterea jurisdicțională și cea legislativă.

Deontologia reprezintă morala unei profesii reflectată cu precădere prin prisma îndatoririlor sau obligațiilor morale impuse de exercitarea unei profesii în societate. Ea cercetează drepturile în corelație cu îndatoririle care le susțin și realizează cercetările în sferile vieții social-utile și nu numai în sferile speciale ale muncii producătoare de bunuri, valori. Din această cauză, pentru deontologi, moralitatea se centreează pe condiția datoriei, căci numai ea este garantul dreptății, corectitudinii. Consecinționiștii reproșează deontologilor împovărarea exagerată a omului cu o mulțime de obligații care domină numai relațiile vieții politice, ci și relațiile personale, iar deontologiștii, deși recunosc că datoriile noastre sunt împovărătoare, ei cred că individului îi rămâne și multă libertate pentru a se dedica proiectelor personale.

În rezultatul efectuării analizei obiectului de studiu și câmpului de acțiune a eticii profesionale și a deontologiei profesionale putem scoate la iveală deosebirile dintre ele care sunt redată în următorul tabel.

Deosebirile dintre deontologia profesională și etica profesională

Deontologia profesională	Etica profesională
Este orientată spre elaborarea unor norme stricte, asemănătoare celor de drept și acționează numai în cazul dacă au fost încălcate aceste norme	Este orientată spre materializarea binelui și a virtuților morale și acționează cu un scop de a orienta pozitiv, dar nu orbește și nereflectiv acțiunea umană, având funcția de a preveni acțiunile nedorite
Este formalizată și expusă în Coduri speciale	Nu se conține în Coduri și reprezintă ceea ce individul conștientizează la nivel individual
Aceste coduri sunt adoptate de către un anumit grup de profesioniști (medici, pedagogi, avocați etc.)	Nu se referă la un anumit grup de profesioniști (medici, pedagogi, avocați etc.)
Este situată între morală și drept	Reprezintă o parte componentă a eticii aplicate

Existența *Codurilor deontologice* ale unor anumite profesii denotă despre caracterul ascendent al progresului social, umanizarea continuă a existenței sociale. Totodată, este necesar ca în aceste coduri să se conțină valorile societății secolului XXI-lea. Filozoful rus N. Rozov împarte valorile societății postmoderne în valori cardinale (critice) și subcardinale [11, p. 117]. Valorile cardinale sunt valorile care fiind încălcate lezează în mod direct drepturile individului și ale comunității de a trăi, gândi, acționa în conformitate cu concepțiile proprii. Ele sunt vitale pe motiv că se referă la viața, sănătatea, integritatea corporală și inviolabilitatea persoanei și la drepturile fundamentale care includ libertatea conștiinței, gândirii, libertatea opiniei și a exprimării, libera circulație și alegerea domiciliului, la viața intimă, familială și privată, la inviolabilitatea domiciliului etc. [11, p. 114]. Efectuând o comparație între valorile morale supreme și valorile cardinale, N. Rozov susține, pe bună dreptate, că valorile morale supreme sunt valori spre care oamenii aspiră – binele, frumosul, adevărul, fericirea, libertatea etc., iar valorile cardinale sunt valori restrictive [11, p. 115].

Valorile subcardinale sunt subordonate celor cardinale, în sensul că încălcarea lor creează un pericol real pentru valorile cardinale, pe motiv că încălcarea valorilor subcardinale, în mod indirect, lezează drepturile individului și a comunității de a trăi, gândi, acționa în conformitate cu concepțiile proprii. La valorile subcardinale se referă principiile de drept și cele politice pe care se sprijină societatea postmodernă: libertatea și independența presei, alegerile libere și alte forme ale participării cetățenilor în viața politică, independența justiției, precum și valorile ecologice (dreptul la un mediu înconjurător neprimejdios din punct de vedere ecologic pentru viață și

sănătate, suficiența resurselor naturale fundamentale etc.). Spre exemplu, încălcarea valorilor ecologice pot deveni un impediment pentru valorile vitale, iar încălcarea valorilor de drept și politice – pentru drepturile și libertățile fundamentale.

Eticianul F. von Kutschera în lucrarea *Fondamenti dell 'Etica* [5, p. 341] formulează un postulat etic fundamental: „Fiecare trebuie să respecte pe altul ca personalitate”, care, în opinia noastră, trebuie să devină o călăuză în acțiune pentru societatea contemporană, pentru relațiile interumane. În acest context, conceperea personalității se face pe următoarele facultăți:

- omul este liber în acțiunile și în alegerea scopurilor sale;
- omul posedă facultăți de cunoaștere în limite naturale, posedă valori și poate să se conducă de propriile decizii în conformitate cu cunoștințele sale;
- omul este subiectul drepturilor și obligațiilor [5, p. 341], facultăți care trebuie să fie luate în calcul de cei care se ocupă de crearea *Codurilor deontologice* necesare pentru bunul comportament al reprezentanților unor sau altor profesii.

Astăzi impunerea deontologiei ca segment specializat al normativității morale este solicitată și de creșterea interdependențelor dintre colectivitățile umane, de complexitatea mereu sporită a actului de decizie în raport cu subiecți de autoritate statală care sunt tot mai bine instruiți, cu o personalitate tot mai complexă. Din această cauză, exercitarea autorității asupra unor asemenea subiecți presupune, în consecință, luarea în tot mai mare măsură în considerare a intereselor acestora, a capacității lor de reacție conștientă la actele de decizie.

Putem spune cu certitudine că o deontologie matură trebuie să se regăsească întotdeauna pe tărâmul echilibrului dintre libertatea subiectului și cea a purtătorului autorității, deci pe tărâmul dreptății, ca principiu fundamental al principiilor, normelor și valorilor morale. Problema care abordează, din perspectivă deontologică, este aceea a delimitării modului de constituire a *Codurilor deontologice* în raport cu domeniul principiilor, normelor și valorilor morale. Totodată, trebuie să remarcăm faptul că, în opinia noastră, normele deontologiei trebuie să fie tratate ca aplicații concrete ale principiilor, normelor, criteriilor și valorilor morale pe domenii distincte ale acțiunii umane, în cadrul relațiilor umane de autoritate. Concomitent, trebuie să conștientizăm faptul, că constituirea unor *Coduri deontologice* specifice a unor profesii presupune o anumită atitudine teoretică față de principiile, normele și valorile morale. Aplicarea lor la domeniul autorității are ca scop elucidarea unor criterii de eficiența a acțiunii, în mai mare măsură, decât criterii strict morale, exterioare necesităților practice.

O importanță primordială asupra dezvoltării societății, mai ales a statelor care efectuează tranziția de la societatea totalitaristă la cea democratică precum este Republica Moldova, o au *Codurile deontologice* ale profesiilor juridice care au menirea de a edifica un sistem de justiție ie accesibil, eficient, independent, transparent, profesionist și responsabil față de societate, care să corespundă standardelor europene, să asigure supremația legii și respectarea drepturilor omului. În ultimul deceniu, în țara noastră, au fost elaborate *Coduri deontologice* ale judecătorului, procurorului, avocatului, polițistului etc. Însă aceste coduri au fost create mai mult reieșind din unele considerente de ordin formal, care, în opinia noastră, nu au un impact pozitiv asupra activității judecătorilor, procurorilor, avocaților și polițiștilor din țara noastră. O examinare serioasă a acestor coduri ne denotă faptul că conținutul lor este aproape același, în ele se repetă multe articole, ele având un caracter declarativ. Spre exemplu, dacă efectuăm o comparație între *Codul de etică profesională a judecătorului* din 4 februarie 2000 și *Codul deontologic al procurorilor* din 7 aprilie 2000 găsim o serie întreagă de articole care se repetă, dar principalul neajuns al lor constă în aceea că în ele nu se găsește o aplicație concretă a legii morale, nu există sancțiuni morale și sancțiuni disciplinare care ar putea fi aplicate în cazul când reprezentanții acestor profesii vor încălca prevederile acestor coduri. Același lucru se poate spune și despre noul *Cod de etică a judecătorului* aprobat prin hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii nr. 366/15 din 29 noiembrie 2007, care a intrat în vigoare de la 1 ianuarie 2008. În această ordine de idei, ne raliem opiniei juristului moldovean T. Popovici, care susține că *Codul de etică al judecătorului* trebuie să conțină, în primul rând, direcțiile de bază în conduita judecătorului conform standardelor etice, așteptate de societate, în al doilea rând, prevederile de bază ale principiilor generale din care reiese comportamentul judecătorului, stabilit de etica judiciară, și, în sfârșit, în al treilea rând, standardele demnității și măreției funcției de judecător [7, p.110].

Prin urmare, trebuie să ne îngrijim ca societatea să fie sigură că justiția se află în mâini de nădejde, curate, cinstite și devotate principiului echității sociale. Prin urmare, e necesar de a adopta în Republica Moldova a unui Cod autentic de deontologie profesională al judecătorului, care poate contribui în mod esențial la materializarea scopurilor și finalităților justiției, la înlăturarea celor mai mari neajunsuri ale justiției autohtone, care după cum ne arată rezultatele ultimilor sondaje de opinie se bucură de o neîncredere aproape totală din partea populației. Rezultatele obținute în cadrul *Barometrului opiniei publice* realizat în aprilie-mai 2012 de Centrul de analize și investigații sociologice, politologice și psihologice *Civis* a Institutului de Politici Publice ne demonstrează această stare alarmantă de lucruri. La întrebarea: Câtă încredere aveți în justiție? - 34 % din respondenți au răspuns că deloc nu au încredere, 32 % nu

prea au încredere, 22 % au o oarecare încredere și 4 % au o foarte mare încredere [a se vedea: 13].

Pentru a contracara fenomene negative din domeniul justiției este necesar de a promova în cadrul Facultăților de Drept cursul de deontologie juridică. În același timp, în opinia noastră, este necesar de a promova un șir de cursuri opționale care se vor referi la studierea minuțioasă a codurilor deontologice ale judecătorului, procurorului, avocatului și polițistului [15, p. 20]. În cadrul lor, studenții vor însuși exigențele morale înaintate față de activitatea unui jurist:

- atitudinea față de om ca o valoare supremă, respectarea și apărarea drepturilor, libertăților și a demnității umane în conformitate cu normele de drept internaționale și naționale și cu principiile morale general-umane;

- profunda înțelegere a importanței sociale a rolului său și a profesionalismului înalt, a responsabilității în fața societății și a statului ca jurist, de care, în mare măsură, depinde securitatea socială, apărarea juridică a tuturor oamenilor, utilizarea rațională și umană a drepturilor oferite în strictă conformitate cu principiile echității sociale, a datoriei civice, de serviciu și morală;

- principialitatea, vitejia, intransigența, lupta cu dăruire de sine cu criminalitatea, obiectivitatea și imparțialitatea în adoptarea deciziilor;

- caracterul impecabil al comportamentului personal atât în timpul exercitării atribuțiilor de serviciu, cât și în afara lor, incoruptibilitatea, grija față de onoarea personală, a reputației sociale a juristului;

- disciplină conștientă, punctualitate și inițiativă, solidaritate profesională, ajutor reciproc, susținere, curaj și pregătire moral-psihologică față de acțiunile și situațiile dificile, capacitatea de a risca, dar care trebuie să fie rațională în condiții extreme;

- perfecționarea continuă a artei profesionale, a cunoștințelor în domeniul eticii profesionale, a etichetei și tactului, sporirea nivelului culturii generale, lărgirea orizontului intelectual, însușirea creatoare a experienței necesare în promovarea acțiunilor de serviciu [1, p.230-231].

Totodată, este necesar să nu uităm și de faptul că fundalul central al învățământului deontologic al juriștilor trebuie să-l constituie explicitarea și asigurarea înțelegerii modului specific de acțiune a principiilor deontologiei în condițiile concrete de derulare a actelor autorității în fiecare profesiune în parte. Învățământul deontologic trebuie să se încheie cu realizarea portretului personalității morale a purtătorului profesiei în cauză și cu informarea acestuia asupra *Codului deontologic* al profesiei sale. Identificarea în acest cod a exigențelor morale asimilate pe parcursul derulării învățământului ca un tot unitar, reprezintă scopul major al educației deontologice.

Învățământul deontologic al juriștilor trebuie să demonstreze și să înrădăcineze în conștiința viitorilor juriști că devierea de la lege, evitarea ei, deformarea, tălmăcirea eronată și aplicarea neadecvată a legii reprezintă o acțiune amorală, care contravine nu numai normelor de drept, ci și normelor morale, deontologiei profesionale a juristului. În această ordine de idei, sunt amurale nu numai încălcările conștiinței ale legii, ci și acțiunile și deciziile incorecte, antilegale, care sunt determinate de lipsa aspirației de a însuși profund cunoștințele necesare, de a le perfecționa permanent, dezordonarea, lipsa respectului cuvenit față de drept, de prescripțiile lui. Prin urmare, deontologia juristului poate fi definită în baza interacțiunii și interdependenței între normele de drept și principiile și normele morale, între normele ce sunt proprii conștiinței juridice și morale.

Reieșind din starea actuală a justiției din țara noastră este necesar de efectuat o reformă cardinală a justiției. Inițial ea a fost efectuată cu mai bine de un deceniu în urmă, dar nu a fost încheiată și astăzi există o necesitate stringentă de finalizare această reforma ca justiția noastră să corespundă rigorilor europene. Fiind un element de maximă importanță pentru tranziția democratică, această reformă a fost plasată, de către Consiliul Europei, pe lista priorităților-cheie pentru monitorizare, deoarece în Republica Moldova, procesele judiciare sunt frecvent politizate și invadate de influența factorilor politici, ele sunt adeseori amânate, iar corupția e endemică. Totodată, se știe că sistemele judiciare și penale efective și imparțiale pot juca un rol important în reducerea crimei și consolidarea justiției și stabilității sociale. Prin urmare, este necesar de a asigura transparența justiției pentru a da încredere cetățenilor în justiție, prin stabilirea unui program de luptă contra corupției în cadrul sistemului judiciar.

Recent *Ministerul Justiției al Republicii Moldova* a demarat procesul de implementare a *Strategiei de reformare a sectorului justiției pentru anii 2011-2016*, care a fost adoptată la 25 noiembrie 2011 și a intrat în vigoare la data publicării în Monitorul Oficial nr. 1-6 din 06.01.2012. Scopul declarat al *Strategiei* este edificarea unui sistem de justiție accesibil, eficient, independent, transparent, profesionist și responsabil față de societate, care să corespundă standardelor europene, să asigure supremația legii și respectarea drepturilor omului. Factori determinanți pentru promovarea reformei au devenit nivelul scăzut al încrederii în justiție din partea societății, percepția *quasi*-generală a gradului avansat de corupție în sectorul justiției, crearea unui mediu favorabil pentru creșterea economică și a investițiilor, precum și aspirațiile europene ale statului nostru. Astfel, pentru combaterea și prevenirea corupției, urmează să fie aplicat un set mult mai strict de criterii de eligibilitate pentru funcția de judecător, promovat principiul toleranței zero pentru infracțiuni de corupție în sistemul de justiție și, totodată, majorate salariile magistraților.

În această ordine de idei, putem spune cu certitudine că intențiile și scopurile și de această dată sunt bune, dar nu există încrederea că ea va fi realizată, din simplul motiv, că clasa politică, reprezentanții partidelor politice nu vor să piardă controlul asupra justiției. Pentru a realiza această reformă este necesar ca clasa politică, partidele care sunt la guvernare să ajungă la un consens și să nu mai încerce să partajeze funcțiile unor sau altor instituții judiciare.

Dictonul „Drumul spre iad e pavat cu bune intenții” se potrivește de-a binelea pentru situația în care suntem noi astăzi, deoarece bunele intenții pot fi deturnate din cauza nechibzuinței noastre. Toate acestea se pot întâmpla, din simplul motiv, că etica celor care înfăptuiesc justiția este una „utilitaristă” deoarece ei acționează, de cele mai multe ori, conducându-se de următoarele principii: să fii bun dacă asta îți aduce folos, să nu fii rău dacă nu e neapărată nevoie, dar să fii foarte rău dacă cineva te supără puțin sau stă în calea dorințelor tale. În această ordine de idei, trebuie să luăm în calcul spusele filozofului român al dreptului din perioada interbelică M. Djuvara care susținea că „dreptul întreg este punerea în acțiune a moralității în așa fel încât fiecare personalitate să-și poată desfășura activitatea nestânjenită și în condițiile cele mai prielnice în societate, fără să încalce libertățile celorlalți” [3, p. 47]. Prin urmare, legea nu poate fi imorală, însă aplicarea ei de către judecători în mod tendențios și utilitarist compromite și discreditează activitatea lor. Cu alte cuvinte, ca să cunoască binele, judecătorii noștri trebuie să înțeleagă răul înainte.

Totodată, este necesar să înțelegem faptul că orice reformă instituțională trebuie să aibă o finalitate certă: să introducă în societate principiul echității (dreptății). Orice construcție instituțională trebuie să aibă în centrul ei instituția numită cetățean. Compatibilizarea acestei dualități dintre individ și persoană, dintre cultură și piață, dintre competiție și comunicare este esențială în demersul nostru ideologic. Căci, în cele din urmă, finalitatea este aceea de a transforma radical un sistem care îl consideră pe om un interlocutor pasiv, supus egalitarismului și populismului, care a existat în statul totalitarist, într-un alt sistem, cel democratic, unde instituția fundamentală este cetățeanul, ale cărui prestigiu și bunăstare devin pentru toate celelalte instituții criteriul fundamental al bunei funcționări și al bunei cuviințe.

În opinia noastră, *Codurile de deontologie profesională* existente în societatea postmodernă, mai ales, cele adoptate în Republica Moldova, au un șir întreg de neajunsuri:

- ele înlocuiesc responsabilitatea morală autonomă cu îndatorirea etică eteronomă. Totodată, se subliniază necesitatea de a evita generalizarea pronunțată în ele, pentru că ea duce la uniformizarea individualităților morale, care are un impact negativ asupra dezvoltării morale a personalității umane;
- un alt neajuns, constă în aceea că, codurile etice apărute în societatea postmodernă pornesc de la ideea unei ființe umane incapabile, atunci când este liberă, să se

conformeze de bună voie regulilor bune și din această cauză oamenii trebuie ajutați prin emiterea unor coduri care să-i constrângă să se comporte bine. În această situație eticul se confundă cu juridicul, ambele având ca fundament coerciția, însă aceste două planuri nu pot fi confundate. Morala nu poate fi universalizată și universalizantă, așa cum este legea, ceea ce înseamnă că morala nu aparține strict planului raționalității, deoarece acest lucru înlătură uniformizarea morală;

- analiza *Codurilor deontologiei profesionale* elaborate în formă scrisă ne demonstrează o lipsă de delimitare a câmpului de acțiune a deontologiei, sau de identificarea falsă a lui, fapt care le conferă o natură eclectică. Aceasta se întâmplă din cauza că grupurile profesionale preocupate de coduri trăiesc necesitatea moralității actelor lor de pe o rampă morală mai degrabă intuită decât cercetată și explicată prin intermediul eticii.

Prin urmare, orientarea celor care elaborează și adoptă *Coduri de deontologie profesională* trebuie să fie una preponderent utilitarist-pragmatistă, ceea ce poate determina un limbaj moral specializat, care să fie în stare să contribuie la îmbogățirea patrimoniului etic cu noi concepte, noțiuni și categorii, cu noi abordări ale problematicii umanului, ca în rezultat, recentelor studii din domeniul eticii aplicate să le putem adaugă un nou capitol, acela al deontologiilor profesionale. Perspectiva este cu atât mai interesantă, cu cât, în condițiile schimbărilor cardinale care se produc în societatea postmodernă în domeniul relațiilor interumane, autoritatea statală vrea să obțină noi dimensiuni, mai ales în plan politic, economic, militar, informațional, religios, al opiniei publice, al informației etc.

În concluzie trebuie să remarcăm faptul că în societatea postmodernă există tendința de a crea pentru toate profesiile *Coduri de deontologie profesională* care au, în general, un impact pozitiv asupra dezvoltării sociale, însă apariția lor a s-a transformat de multe ori într-o modă, într-un scop în sine, care conduce la apariția unor fenomene sociale negative:

- actele profesionale sunt privite numai prin punctul de vedere al drepturilor general-umane ale omului, prin felul cum aceste drepturi se impun public.

- cerințele stricte ce există în etică și morală sunt mai mult presupuse decât sunt formulate în mod explicit în *Codurile deontologiei profesionale*;

- este necesar de a elabora *Codurile deontologiei profesionale* reieșind din principiile și legile moralei, ca oamenii să simtă necesitatea raportării acțiunilor profesionale la morală și nu la îndatorirea etică eteronomă.

- trebuie să conștientizăm faptul, că fără un instrument teoretic veritabil, fără a se funda pe principiile, normele și valorile morale ale umanității atenția în *Codurile de deontologie*

profesională se concentrează asupra unor momente ne semnificative, pe corectitudinea actelor profesionale privită prin punctul de vedere al drepturilor omului, iar exigențele stricte ce țin de domeniul moralității sunt mai mult presupuse decât formulate în mod explicit.

BIBLIOGRAFIE

1. Capcelea, V. *Deontologia juridică*: man. pentru facultățile de drept. Chișinău: Edit. ARC, 2007.
2. *Dicționarul explicativ al limbii române*. Ediția a II-a. București: Edit. Univers enciclopedic, 1996.
3. Djuvara, M. *Teoria generală a dreptului*. Vol. II. București: Edit. Librăriei SOCEC&Co., societate anonimă SA, 1930.
4. *Encyclopédie Philosophique Universelle, II. Les Notions Philosophiques*, tome 1. Paris: Édit. P.U.F., 1990.
5. Kutschera von F. *Fondamenti dell 'Etica*. Milano: Edit. F. Angeli, 1991.
6. Lazăr, C. *Autoritate și deontologie*. București: Edit. Licorna, 1999.
7. Popovici, T. *Unele aspecte ale eticii judiciare și responsabilitatea judecătorului în Republica Moldova*. Chișinău: Editura Garuda-art, 2000.
8. *Tratat de etică* /ed. Peter Singler: trad. coord. de prof. univ. dr. Vasile Boari și Raluca Marincean: cuv. înainte de V. Boari. Iași: Edit. Polirom, 2006.
9. Sârbu, T. *Introducere în deontologia comunicării*. /Univ. Tehnică „Ch. Asachi”. Iași, 1998.
10. *The Cambridge Dictionari of philosophi Second edition* / edited by Robert Audi. Cambridge University Press 1999.
11. Розов, Н.С. *Ценности в проблемном мире: философские основания и социальные приложения конструктивной аксиологии*. Новосибирск: Изд-во Новосибирского ун-та, 1998.
12. Bentham, J. *Deontologie ou Science de la Morale*, in Stere, E. Din istoria doctrinelor morale. Vol. 3. București: Edit. Enciclopedică, 1979, cap. IV, Utilitarism și pragmatism, p. 159-162.
13. *Barometrului opiniei publice* realizat în aprilie-mai 2012 de Centrul de analize și investigații sociologice, politologice și psihologice *Civis* din cadrul Institutului de Politici Publice.
14. Airaksinen, T. Professional Ethics, in *Encyclopedia of Applied Ethics*. Chadwick, R. (ed.). 3. 2. ed. San Diego: Academic Press Elsevier Science Pub, 2012, pp. 612-623.

15. Capcea, V. Locul și rolul deontologiei profesionale în formarea specialistului în domeniul dreptului, in *Calitatea formării specialiștilor în învățământul superior: strategii, forme, metode: Materialele conferinței științifice internaționale a profesorilor consacrate aniversării a 60-a de la fundarea Universității de Stat „Alec Russo”*, 5-7 oct. 2005, Bălți / col. red.: Valeriu Cabac, ... Bălți: Edit. Presa univ. bălțeană, 2005, pp. 18-20.